

Міністерство культури та інформаційної політики України
Департамент культури ВО КМР (КМДА)
Музей історії Десятинної церкви

Різдвяні і новорічні традиції

Упорядник презентації ст. н. с. МІДЦ Андрій Чекановський

автори фото: Анатолій Джигир, Володимир Циба

Андрій Чекановський

музика: Різдвяна в'язанка - Наталія Шевченко; Маланка - Піккардійська Терція

<https://www.youtube.com/watch?v=8FJ71F1SV4o>

Київ 2023

Серед низки зимових свят українців особливо виділявся період Дванадцятидення (Святки) з кульмінаційними точками 25 грудня (Різдво) 1 січня (Новий рік) 6 січня (Хрещення). Вечір 24-го грудня (6.01 н.с.) називається «святвечір», «багата кутя», «вилія» чи «коляда». Ще в першу половину дня починали готувати святкову вечерю з обов'язковими стравами, найголовніші – кутя, узвар, риба – всього 12 пісних страв. Святкова трапеза проходила в сімейному колі, мала урочистий і ритуальний характер, елементи побутової магії. В красний кут хати ставили прикрашений сніп – дідух. Крім святкової вечері здійснювали магичні обряди з зерном, залишками святкової вечері, з сіном в домі, на подвір'ї, в хліву, біля худоби і запасів збіжжя.

Напередодні ввечері або в перший день Різдва починали колядувати. Групи парубків, дівчат, дітей заходили на подвір'я кожної хати, піснями-колядками славили господарів, бажали їм здоров'я, добробуту, приплоду худоби, домашньої птиці, за що отримували винагороду святковими стравами. Колядники ходили з саморобною «зіркою», з ліхтарем, з місяцем, зорями, іконою св. Варвари. Парубки водили «козу», переодягненого хлопця в кожусі на виворіт з дерев'яною головою, що зображала голову кози. На заході України ходили з «вертепом» (віфліємом, шопкою) - скринею для лялькової вистави на євангельські різдвяні сюжети і побутові сценки. «Вертеп» міг бути «живим» – костюмовані виконавці зображали царя Ірода, ангелів, жовнірів, пастухів, священиків, трьох царів, чортів і т. п.

Київ, Пирогів, Музей народної архітектури і побуту України, 2013 р.

Київ, різдвяний вертеп, оформлення головної ялинки, 2021 р.

Перемишль, Музей Перемишльської землі, виставка вертепів Підкарпаття
2016 р.

Hand-carved wooden figurines, likely representing characters from a story or a scene, displayed on a wooden platform.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, церква
Трьох Святителів, 2018 р.

Меджибізький замок, церква святого Миколая, 2013 р.

В останній день старого і перший день нового року відзначали свята Маланки (Меланки) і Василя (за назвами днів церковних святих Меланії і Василя). Вечір перед новим роком – Щедрий вечір. Готують святкову вечерю – книші, пироги з м'ясом, ковбасу. Здійснювали знову низку обрядів задля врожаю і здоров'я худоби. Після вечері знову відбувалися урочисті обходи дворів зі співами-щедрівками і карнавальними переодяганнями (ряженими, в т. ч. і з «Козою»). «Коза» мала свій танець і супровідну пісню, вона «помирала» і «воскресала». «Маланку», як і «козу», зображав парубок. Інші ролі теж виконували нежонаті парубки. Ряжені розігрували на подвір'ї гумористичні сценки. Маланка зображувала господиню, що все робить недоладно – підмазує піч водою, а лави мие глиною, підмітає хату від порога до середини тощо. Були маски тварин і людей: ведмедя, бика, коня, жовнірів, циган тощо. Молодші діти ходили «засівати». У перший вечір нового року дозволяли молоді красти дрібні речі, які потім віддавали за «викуп». Діти отримували солодощі і дрібні гроші. Між парубками і дівчатами відбувалося своєрідне змагання, хто в кого більше вкраде. Потім на вечорницях хлопці вертали речі за могорич, а дівчата – за плату музикам за танці. Дорослі одружені чоловіки і жінки святкували окремо від молоді.

Джерела:

Культура і побут населення України. К., «Либідь», 1991 р.

Чубинский, П. П. Календарь народных обычаев и обрядов. К., «Музична Україна», 1993 р.

Маланка, Брусилів, Житомирська обл., 2022 р.

ВЕСЕЛИХ СВЯТ!